

Przedmowa

Jak przysięgły ateista, który nocą widuje diabła i prowadzi takie oto czysto ateistyczne rozumowanie: on z całą pewnością nie istnieje i chodzi tylko o złudzenie pobudzonych zmysłów, może zależy to od trawienia, ale on przecież tego nie wie, przecież wierzy w swoją teologię na opak. Co w nim, tak pewnym swojego istnienia, wzbudziłoby strach? Robisz znak krzyża, a on, łatwowierny, znika w wybuchu siarki.

Umberto Eco, Wahadło Foucaulta

Problem definiowania religii i religijności, towarzysząc refleksji i badaniom nad tymi zagadnieniami od zarania ich dziejów, doczekał się wielu różnorodnych rozwiązań. Spory i dylematy filozoficzne pomimo długiego czasu ich trwania wciąż pozostają nierozstrzygnięte. Pytania dotyczące nawet nie tyle natury, co granic religijności, nieustannie oczekują na satysfakcjonującą odpowiedź. Czy istnieją osoby niereligijne? Czy ateizm jest formą wiary? Czy nauka może zastąpić religię, stając się nowym obiektem kultu? Czy niewierzący rzeczywiście mogą wyzbyć się wszelkich elementów treści religijnych ze swojego życia? Powyższy cytat z Wahadła Foucaulta (Eco, 1993, s. 168) w nieco sarkastyczny sposób wskazuje odpowiedź, z którą warto podjąć dalszą polemikę. Warto ten dyskurs prowadzić także z wykorzystaniem wiedzy psychologicznej, bo choć „W dziedzinie tak szerokiej i tak intensywnie badanej, jak religia, psycholog jest intruzem.”, a „Teologowie, filozofowie, działacze religijni, historycy od dawna mają na tym terenie większe prawa.”, to jednak „Niemożliwe jest zajmowanie się tym zagadnieniem – nawet z ograniczonego psychologicznego punktu widzenia – bez wkraczania na ich

terytorium. Równocześnie psycholog (...) nie może wiecznie zachowywać milczenia. On także ma coś do powiedzenia.” (Allport, 1998, s. 89). Warto przy tej okazji pamiętać jednak o zagrożeniu redukcjonizmem psychologicznym w rozważaniach na temat sfery religijnej, w tym choćby o XIX - wiecznej zasadzie wyłączenia transcendencji (Théodore Flournoy), mówiącej o konieczności powstrzymania się w psychologii religii od założeń na temat istnienia lub nieistnienia niezależnego bytu religijnego (domenie teologii czy religioznawstwa), a skupieniu się na sferze psychologicznej, np. na doświadczeniu religijnym.

Niniejsza monografia jest zbiorem tekstów wygłoszonych podczas dwóch konferencji naukowych organizowanych przez Koło Naukowe Psychologii Religii w Poznaniu (Psychologia a religia – 16.04.2012 r. oraz Psychologia a religia vol. II – 16.04.2013 r.), działające w Instytucie Psychologii UAM. Różnorodność poruszanej tematyki wynikająca między innymi z odmienności przyjmowanej przez poszczególnych autorów - psychologicznej, teologicznej lub kulturoznawczej perspektywy, pomimo zdecydowanej dominacji psychologii, jest ogromna. Można stąd wyprowadzić wniosek, iż religia w sposób zróżnicowany nadal intryguje badawczo oraz przenika wiele aspektów życia człowieka, będąc jednym z dominujących wyznaczników treści umysłowych w toku ludzkiej egzystencji oraz związanego z nimi obrazu świata.

Pomimo, iż tylko dwa z obecnych w tym zbiorze tekstów odnoszą się bezpośrednio do koncepcji Mircei Eliadego (2000), stworzone przez niego określenie homo religiosus doskonale nadaje się do uchwycenia wielkiej wagi religii i religijności dla przedstawicieli naszego gatunku. Szeroko rozumiana (w tym „agnostyczna” czy wręcz „ateistyczna”) religijność czy quasireligijność jest immanentną potrzebą każdego człowieka, co wyjaśniałoby wszechobecność w każdej kulturze treści religijnych i parareligijnych, a zatem i wyzwanie dla relatywnie młodej

dyscypliny jaką jest psychologia. Zestawienie w tym kontekście koncepcji homo religiosus z prowokującym cytatem Umberto Eco pozostawiamy samodzielnej (osobistej?) refleksji Czytelnika.

Szerokie spectrum poruszanych zagadnień nieco utrudniało znalezienie wspólnych punktów poszczególnych tekstów, zostały one jednak pogrupowane w sześć paneli pod wspólnymi tematami. Dwa pierwsze (Modlitwa i rytuał oraz Kultura i nauka) zawierają artykuły pracowników naukowych – szacownych gości konferencji KNPR. Trzy kolejne (Różnice indywidualne i religijność, Ewolucja i rozwój oraz Społeczeństwo i jednostka) są zbiorem tekstów studentów należących do KNPR. Ostatni zaś (Psychoanaliza i religia) to prace studentów z zaprzyjaźnionego Koła Naukowego Psychoanalizy UAM.

Cel, jaki przyświecał nam podczas prac nad niniejszą publikacją, ma charakter dydaktyczny. Z jednej strony motyw stanowiła chęć powiększenia grona odbiorców treści i stanowisk wyrażanych przez poszczególnych autorów i jednocześnie promowanie psychologii religii, jako ważnej i w dużym stopniu autonomicznej dyscypliny. Z drugiej natomiast jest to płaszczyzna współpracy pomiędzy doświadczonymi pracownikami naukowymi, a stawiającymi pierwsze kroki badawcze studentami, czyli mówiąc językiem Wiliama Blake'a – konfrontacja pieśni niewinności z pieśniami doświadczenia.

dr hab. Andrzej Pankalla

Konrad Kośnik

Mateusz Karpiński